

บทเรียนจากชุมชนไม่เรียง

การสร้างเสริมสุขภาพตามนิยามขององค์การอนามัยโลก⁽¹⁾ เน้นว่าเป็น “การเพิ่มความสามารถในการควบคุมสุขภาพ” ความสามารถดังกล่าว จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อบุคคล กลุ่มบุคคล และชุมชนได้รับการเพิ่มพลังอำนาจ (Empowerment)⁽²⁾ แนวคิดนี้เป็นแนวคิดเดียวกับ ที่ใช้ในการพัฒนาชุมชน (Community development)⁽³⁾ อย่างไรก็ตาม โครงการการสร้างเสริมสุขภาพที่ดำเนินการอยู่โดยทั่วไป ยังไม่สะท้อนให้เห็นว่าดำเนินไปตามแนวคิดนี้ ทั้งนี้ อาจจะเนื่องมาจากความไม่เชื่อมั่นว่า ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอที่จะบริหารจัดการโครงการได้ โครงการส่วนมากจึงมีลักษณะที่เรียกว่า แบบจากบนลงล่าง (Top-down approach) กล่าวคือ องค์กรภายนอก (หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชน) เป็นผู้กำหนดประเด็นและพัฒนากลยุทธ์ที่ใช้แก้ปัญหา แล้วชักชวนชุมชน ให้เข้ามาร่วมดำเนินงานตามกลยุทธ์นั้นๆ โดยมีวัตถุประสงค์และรูปแบบโครงการกำหนดมาเรียบร้อยแล้ว ในขณะที่การเพิ่มพลังอำนาจชุมชน จำเป็นต้องใช้กระบวนการตรงกันข้าม คือแบบจากล่างขึ้นบน (Bottom-up approach) เพราะชุมชนต้องมีส่วนร่วม ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ไปจนถึงร่วมประเมินผล โครงการประเภทนี้มีน้อยมาก⁽³⁾ จึงมีผู้เสนอว่า น่าจะประนีประนอม ด้วยการใช้รูปแบบโครงการคู่ขนาน กล่าวคือ ออกแบบโครงการให้ มีกลวิธีในการเพิ่มพลังอำนาจให้ชุมชน (จากล่างขึ้นบน) ควบคู่ไปกับโครงการปกติ (จากบนลงล่าง) และประเมินผล การเพิ่มพลังอำนาจควบคู่ไปด้วย⁽⁴⁾

กรณีที่คุณประยงค์ รัตนรงค์ จากชุมชนไม่เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับรางวัลแมกไซไซ ด้านการพัฒนาชุมชน⁽⁵⁾ น่าจะเป็นตัวอย่างรูปธรรมที่ชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมีศักยภาพเพียงพอ สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างยั่งยืน กล่าวคือ เมื่อสภาวะผู้นำ (Leadership) และการมีส่วนร่วม (Participation) เกิดขึ้นในชุมชน องค์ประกอบอื่นๆของการเพิ่มพลังอำนาจก็เกิดขึ้นตามมา ขึ้นตอนที่สำคัญคือ การเกิดองค์กรชุมชน (Organizational structures)⁽³⁾ ซึ่งเป็นจุดที่สมาชิกระดับบุคคลจะสามารถพัฒนาทักษะ ในด้านการระดมทรัพยากร (Resource mobilization) สภาวะผู้นำ (Leadership) การประเมินปัญหา (Problem assessment) และการรู้จักถามว่าทำไม (Asking why) รวมทั้ง การเชื่อมโยงกับบุคคลและองค์กรอื่น (Links with other people and organizations) การกำหนดบทบาทขององค์กรภายนอก (The role of outside agents) ที่เข้ามาช่วยเหลือ และการบริหารจัดการ (Program management) เหมือนดังที่เขียนไว้ในตำรา⁽²⁾ ชุมชนที่ได้รับการเพิ่มพลังอำนาจน่าจะพัฒนาได้อย่างยั่งยืน ต่อเนื่องและขยายผลได้ เพราะเป็นความรู้เชิงกระบวนการที่อาจจะนำไปใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย รวมทั้งเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพ

เอกสารอ้างอิง

1. อำนาจ ศรีรัตนบัลล์. บทบรรณาธิการ. การสร้างเสริมสุขภาพ. วารสารสร้างเสริมสุขภาพ 2547; 1 (1-2): 1-4.

2. อำนาจ ศรีรัตนบัลล์. แนะนำหนังสือ Laverack G. Health Promotion Practice. Power & Empowerment.วารสารสร้างเสริมสุขภาพ 2547; 1 (1-2): 69-72.
3. ขนิษฐา กาญจนรังษินันท์ แก่นแท้ในการพัฒนาชุมชนของกรมการพัฒนาชุมชน [ออนไลน์] กรมพัฒนาชุมชน 2547 [เข้าถึงเมื่อ 28 ก.พ. 2547]. เข้าถึงได้จาก URL: <http://ccd.go.th/cddartical/artcdd.htm>
4. อำนาจ ศรีรัตนบัลล์. บทคัดย่อจากวารสารอื่น. Gibbon M, Labonte R and Laverack G. Evaluating community capacity. Health and Social Care in the Community. วารสารสร้างเสริมสุขภาพ 2547; 2 (3-4) : 69-70. [ออนไลน์] เข้าถึงได้จาก URL: <http://journal.amnach.org>
5. อธิวัฒน์ ไชยนุรัตน์. ประยงค์ วรรณคดี ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้คว้า 'แมกไซไซ' 2547. มติชน; 9 สิงหาคม 2547. หน้า 34.